

Сияев Т.М., Боронбаева Д.Э.

БАШТАЛГЫЧ МЕКТЕПТЕ ОКУУЧУЛАРДЫН ОКУУ ЖЕТИШКЕНДИКТЕРИНИН АНЫКТООНУН ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ

Сияев Т.М., Боронбаева Д.Э.

ОСОБЕННОСТИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ УЧЕБНЫХ ДОСТИЖЕНИЙ УЧАЩИХСЯ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Дүйнөлүк билим системасында окуучулардын окуу жетишкендиктерин аныктоо ар бир улуттун өздүк дүйнө таануу таалимдеринде ылайыктуу аныкталып, окуу процессинин чыныгы «моторуна» айлангандыгы кадыресе нерсе. Бул багытта изилдөө Кыргыз Республикасынын билим жаатында жаңылык киргизүүгө тактап айтканда окуучулардын окуу жетишкендиктерин баалонун өзгөчө системасын киргизүүгө арналат.

Окуучулардын окуу жетишкендиктерин аныктоо жана баалоо процессин машыгына, методдоруна жана түрлөрүнө Бабанский Ю.К., Зарецкий М.И., Ильина Т.А., Полонский В.М. жана башкалардын, окуу материалын өздөштүрүү деңгээлдерин аныктоого Лернер И.Я., Скаткин М.Н., Кузьмина Н.В. жана башкалардын, ал эми баалоонун критерийлерин белгилөөгө Беспалько В.П., Корсак К.О., Симонов В.Л. жана башка изилдөөчүлөрдүн эмгектери арналган. Советтик педагогикада 1935-жылы окуучулардын окуу жетишкендиктерин баалоо беш баскыч менен аныкталган («абдан жакшы», «жакшы» «орто» «начар» жана «абдан начар»). Ал система эч өзгөрбөстөн 1944-жылы беш баллдык цифралык («5» «4» «3» «2» «1») системага айланган.

Окуу жетишкендиктерин баалоо жана текшерүүнүн эң түйүндүү жана абдан татаал бөлүгү жетишкендиктерди аныктоо шкаласын ар тараптан изилдөө болуп саналат. Адатта жетишкендиктерди аныктоо шкаласын окутуу процессинин максатынын ишке ашуу деңгээли менен байланыштырылат. Тактап айтканда, окуу процессинин жүрүшүндө окуучулардын өзгөрүсүн аныкталган категоричлар менен сүрөттөшөт, мисалы, билим, түшүнү, колдонуу, анализ, синтез өздүк баалоо ошол эле учурда ар бир категория үчүн окуу максаттарынын аныктамалары белгиленет. Натыйжада, окуу процессинин максаттарын тактап жана даана аныктоо үчүн америкалык изилдөөчү Бенжамин Блум окуу процессин таанып билүү эффективдүү (эмоционалдык баалуулук) жана психомонордук бөлүктөргө бөлүү менен бирге таанып билүү ишмердүүлүгүнүн төмөнкү баскыстарга ажырыткан: билүү, түшүнүү, колдонуу, анализ жана синтез. Ал эми совет педогогу И.Я. Лернер өздөштүрүлгөн билимди үч деңгээлге бөлгөн: а) алгачкы кабыл алуу, таануу жана кайра калыбына келтирүү; б) белгилүү, окшош абалда колдонуу; в) белгисиз, жаңы абалда колдонуу. Демек, окуу жетишкендиктеринин баалоо бул алдын-ала коюлган максат менен ар бир

окуучудагы ошол учурда өздөштүрүлгөн өздүк ишмердүлүктүн натыйжасынын ортосундагы сапаттык жана сандык байланышты аныктоо саналат.

Изилдөөчү Бескалько В.П. азыркы мезгилинде изилдөөлөрүн жалпылоо менен окуу максаттарын төрт деңгээлге бөлөт: таануу деңгээли; калыбына келтирүү; билимди тааныш абалда колдонуу деңгээли (эвристикалык ишмердүүлүк) жана билимди жаңы шарттарды, белгисиз абалдарда колдонуу деңгээли (чыгармачылык ишмердүүлүгү). Натыйжада Бескалько В.П. окуу жетишкендиктерин баалоо боюнча 12 баллдык шкаланы сунуштаган. Ал эми Симонов В.Л. окуу максаттарын аныктоодо деңгээлдерди кеңейтүү үчүн беш баскычты көрсөткөн: а) айырмалоо деңгээли; б) эске сактоо деңгээли; в) түшүнүү деңгээли; г) репродуктивдик деңгээли; д) жайылтуу деңгээли. Ошентип, изилдөөчү Симонов В.Л. окуу жетишкендиктерин баалоо үчүн 10 баллдык шкаланы иштеп чыккан.

Баалоо – бул программада белгиленген билимдерди, билгичтиктерди жана көндүмдөрдү окуучулардын өздөштүрүү даражасы, ошондой эле мугалимдердин баалоочу кырдаалдары менен аныктоо процесси жана анын жыйынтыгы. Баалоо мугалимдин окуу ишмердүүлүгүн башкаруу үчүн чоң мааниге ээ болот. Ал окуу процессинин өзүн өркүндөтүү жана окуучулардын ар тараптуу, анын ичинде адеп - ахлаптык тарбиялануусу максаттарына кызмат кылат. Бирок, баалоо ар бир окуучунун аң сезиминде жогорку беделге ээ болгондо гана өзүнүн баштапкы ролун жана милдетин аткарат. Тилеке каршы, азыркы учурда баалоону колдонуунун бир катар туура эмес ыкмаларынан улам анын бедели түшүп кетти.

Баалоо - бул окуучу жетишкен окутуунун натыйжаларын сапатын аныктоо. Окутуунун приоритеттүү максаты окуучунун инсан катары өнүктүрүү болуп саналат. Ошондуктан башталгыч мектептин мугалиминин окуу жетишкендиктерин баалоо ишмердүүлүгү төмөндөй параметрлер менен аныкталат:

- предметтик билимдерди, билгичтиктерди, көндүмдөрдү өздөштүрүлгөн башталгыч мектептин окуучусунун билим сапаты, алардын башталгыч билим берүүнүн мамлекеттик стандартынын талаптарына жооп бериши;

- кенже окуучунун окуу ишмердүүлүгүнүн (коммуникативдүү, окурмандык, эмгектик, көркөм) калыптангандык даражасын так аныктоо;
- акыл ишмердүүлүгүнүн негизги сапаттарынын (байкоо, талдоо, салыштыруу, классификациялоо, жалпылоо ойлорду байланыштуу баяндоо, окуу тапшырмасын чыгармачыл чечүү жана башка өнүгүү даражасын белгилөө;
- таанып-билүү активдүүлүгүнүн, кызыкчылыктардын жана окуу ишмердүүлүгүнө мамиленин өнүгүү денгээли; тырышчаактык жана аракетчилдик даражасы аныктоо.

Башталгыч мектеп окуучуларынын окуу жетишкендиктерин аныктоо боюнча илимий эмгектердин анализи эки тенденцияны көрсөтөт: а) башталгыч мектепте баалоону колдонбоо; б) колдонулуп жаткан баалоо шкаласына тиешелүү өзгөртүүлөрдү киргизүү менен колдонуу.

Башталгыч мектепте окуучулардын окуу жетишкендигин аныктоодо баалоо системасынын колдонбоо тенденциясы төмөнкү аргументтер менен мүнөздөлүнөт:

Биринчи аргумент – баа коюуда сөзсүз түрдө мугалимдин үстөмдүгү дайыма орун алган жана орун алып келүүдө. Баа мугалимдин колундагы «коркунучтуу куралга» айланып калган.

Экинчи аргумент – баа балдарды тарбиялоодо мектептин алсыздыгын көрсөтөт. Себеби, окуу менен тарбиялоо процесстеринин жалпы көрсөткүчү баа менен аныкталып, бирок ар бир окуучунун өзгөчөлүгү, жеке кызыгуусу жана каалоосу эске алынбайт.

Үчүнчү аргумент – баа бул мектептин жана ата-энелердин ортосундагы мамиленин катышына айланган. Класстан класска, жылдан жылга көчүрүүдө баалар билим менен билгичтиктин чыныгы ченегичтери катары эмес, мугалим менен окуучунун, мугалим менен ата-эненин мамилесинин чагылышы болуп калган.

Төртүнчү аргумент - баа окуучулардын бири-бири менен туура атанашуунун ыгынан психологиялык коркунучка айланган. Себеби, баалоо системасы, биринчиден, окуучуларда коркуу сезимин пайда кылат; экинчиден, окуучулар менен улуулар ортосундагы түшүнбөстүктөрдү жаратат; үчүнчүдөн, окуучулардын жолдоштук чөйрөсүнө ичи тардыкты, өзүмчүлдүктү алып келет; төртүнчүдөн, окуучуларын дагы, педагогдордун дагы окуу процессине формалдуу мамилесинин жаратат.

Бешинчи аргумент - баа окуу жыйынтыгынын өлчөмү эмес, ал көпчүлүк учурда окуучу менен мугалимдин ортосундагы мамиленин көрсөткүчү болуп калган. Окуучуга мезгилдин белгилүү бир үзүмү (чейрек, жарым жылдык, жыл) үчүн баа коюп, мугалим баа эмне үчүн коюлганын окуучуга так түшүндүрбөйт. Себеби, баа конкреттүү билимдерге ээ болуп жаткандыгы үчүн, же окуу процессиндеги активдүүлүгү үчүн, же «жакшы» бала, же «жакшы» кыз болгону үчүн, же болбосо анын эмгекчилдиги,

окууга мамилеси үчүн коюлганы белгисиз боюнча калат.

Ошентип, жалпысынан алганда окуучулардын окуу жетишкендигин аныктоодо колдонулуп жаткан беш балдык баалоо системасынын орчундуу жетишпегендиктери төмөнкүлөр:

- баанын окуучунун окуу-таанып-билуу ишмердүүлүгүндө стимул эмес, тоскоолдуктарга айлангандыгы;
- баа окуучунун окуунун ош мотивинен формалдуу гана мотивине айланышы;
- баа окуучуда өздүк жашоосундагы жетишкендик эмес, «коркунучка» өткөндүгү;
- баа педагогдун «начар» куралы болуп калганды.

Бирок, окуучулардын окуу жетишкендигин аныктоодо баалоо системасын колдонбогон учурда жалпы билим сапаты төмөндөп кетери, советтик педагогиканын тарыхында далилдеген. Ошондуктан, баалоо системасын таптакыр алып таштоо эмес, ал системаны өркүндөтүү – педагогика илиминин актуалдуу маселеринин бири. Мугалимдин окуу жетишкендиктерди баалоо ишмердүүлүгүндөгү негизги милдет - окуу ишмердүүлүгүн өркүндөтүүгө, таанып-билүү мотивдерин тереңдетүүгө жана күчөтүүгө окуучулардын көшүлүн көбүрөөк бурдуруу, катнашуунун кызматташуучулук формаларына тартып, окуучуларда өз күчтөрүнө ишенимди бекемдоо жана аларда өз алдынчалыкты, эркин тандоо сезимин өнүктүрүү болуп саналат.

Баалоо процессин туура объективдүү жүргүзүү - маанилүү педагогикалык искусство болуп саналат. Ал баалоонун объективдүүлүгүндө гана жатпайт. Баалоонун психологиялык аспектилери ар тараптуу эсепке алуу, окуучуга анын жеке өзгөчөлүгүн эске алуу менен мугалимдин аныкталган багытта таасир этүү бул- педагогикалык искусствонун маанилүү кыры болуп саналат.

Кыргыз Республикасында орто билим берүү системасында окуучулардын окуу жетишкендиктерин баалоо системасынын жаңы жети баллдык системасын педагогика илимдеринин доктору, профессор Сияев Т.М. тарабынан сунушталууда. Баалоонун жети баллдык системасы боюнча башталгыч мектептин мугалимдеринин пикирин аныктоо максатында Нарын шаарынын жана Казарман айылынын башталгыч мектеп мугалимдеринин арасында анкета жүргүзүлдү. Анкетага 45 мектеп мугалимдери баалоо системасы боюнча өздорүнүн пикирлерин билдиришти.

Анкетанын биринчи маселеси төмөндөгүдөй берилген: «Башталгыч мектеп окуучуларынын билимин, билгичтигин жана көндүмдөрүн аныктоодогу «5» баллдык баалоо Сизди канаттандырабы?».

Анкетанын жыйынтыгында мугалимдердин 48 үлүшү канаттандырат; 16 үлүшү канаттандырбайт; 8 үлүшү анча канаттандырбайт; 20 үлүшү өзгөртүү керек; ал эми 8 үлүшү жаңы баалоо шкаласы киргизилсе деген жоопторун бере алышты. Демек, беш

баллдык система боюнча мугалимдердин пикири эки түрдүү болуп калды.

Экинчи маселе төмөндөгүдөй берилген: «Эгерде «5» баллдык баалоо системасы Сизди канаттандырбаса, анда эмне себептер менен?».

Анкета жыйынтыгында катышкан мугалимдердин 32 үлүшү «5» баллдык система менен билим толук бааланат деген пикирде болушса, 36 үлүшү толук бааланбай деген пикирде болушту. Ал эми алардын 24 үлүшү ой пикирлерин ачык билдире алышкан эмес. Демек, мугалимдердин көпчүлүгү баалоо системасы канаттандырбаганын белгилеп кетишсе, айрым мугалимдер «5» баллдык баалоо системасы жетиштүү деген пикирлерин айтышты.

Анкетанын үчүнчү суроосу төмөндөгүдөй берилген: «Башталгыч мектептерде «7» баллдык шкала киргизүүгө Сиздин көз карашыңыз кандай?».

Анкетанын анализи жалпы мугалимдердин 32 үлүшү киргизүү колдошоорун, бирок 24 үлүшү киргизилишине каршы экендигин, 4 үлүшү таптакыр каршы экендигин билдирсе, алардын 40 үлүшү өздөрүнүн оюн так билдиришкен жок.

Төртүнчү маселе төмөндөгүдөй сунушталган: «Сиздин оюңуз боюнча «7» баллдык баалоо системасынын киргизүүнүн актуалдуулугу эмнеде?»

Анкетанын жыйынтыгында мугалимдердин 24 үлүшү «7» баллдык баалоо системасы киргизилсе, анда окуучулардын билим сапаты толук бааланат деп эсептешет. Ал эми алардын 16 үлүшү жашы баалоо системасынын «5» баллдык системадан артыкчылыгы жок деп эсептешет. Анкетага катышкан мугалимдердин 12 үлүшү «7» баллдык шкалада баалоонун мүмкүнчүлүгү кечейет деген пикирде болушса, ага кошумча болуп мугалимдердин 16 үлүшү окуучуларда стимул пайда болот деген пикирди көрсөтүшкөн. Анкетага катышкан мугалимдердин 32 үлүшү окуучулардын билим сапаты көтөрүлөт деген пикирлерин билдиришти.

Анкетанын бешинчи суроосу төмөндөгүдөй сунушталган: «Башталгыч мектепте окуучулардын билимин баалоодо өзгөртүү киргизилишине Сиздин көз карашыңыз?».

Бул маселеде, мугалимдердин 16 үлүшү өзгөртүү киргизүүнүн кажети жок деген ойду, ал эми 12 үлүшү өзгөртүү киргизүүгө каршымын деген пикирди билдиришкен. Бирок, ошол эле учурда мугалимдердин 16 үлүшү өзгөртүү сөзсүз зарыл, 36 үлүшү бүгүнкү күндө баалоо системасына өзгөртүү киргизүү керек деп белгилешти. Мугалимдердин 20 үлүшү жооп берүүдөн кыйналышканын көрсөтүштү. Демек, башталгыч мектеп мугалимдеринин арасында жүргүзүлгөн социологиялык изилдөө окуучулардын окуу жетишкендиктерин туура жана объективдүү баалоо үчүн жашы система зарыл экендигин далилдеди.

Педагогикалык эксперименттин жүрүшүндө башталгыч мектептин 4 класстарда окуган 120 мектеп окуучуларынын арасында дагы баалоо системасы боюнча анкета жүргүзүлдү.

Анкетанын биринчи маселеси «Мектептеги «5» баллдык баалоо системасы Сизге жагабы?» деп берилген. Анкетанын жыйынтыгы окуучулардын 63 үлүшүнө азыркы «5» баалоо системасы жагаарын, 26 үлүшү абдан жагаарын көрсөттү. Бирок, ошол эле учурда 8 үлүшү баалоо системасы таптакыр жакпайт, ал эми 3 үлүшү өз пикирлерин көрсөтүшкөн. Демек, окуучулардын көбү «5» баалоо системасы туура система деп эсептешти. Бирок, бул факт башка баалоо системасы жөнүндө маалыматтын жок болгону дагы байланыштуу болушу ыктымал.

Анкетанын экинчи суроосу «Мектепке билим алуу үчүн барасыңбы, же баа алуу үчүн барасыңбы?» деп берилген. Окуучулардын 75 үлүшү билим алуу үчүн барышса, 16 үлүшү баа алуу үчүн, ал эми 5 үлүшү классташтарды көрүү үчүн жана ошондой эле 3 үлүшү ойноо үчүн гана бараарын белгилешкен.

Үчүнчү маселе төмөндөгүчө берилген: «Мугалим дайыма Сизге «эң жакшы» баа коюп турушун каалайсыңбы?». Анкетага катышкан окуучулардын 84 үлүшү мугалимдин дайыма жакшы баа коюп турушун каалашат, ал эми 10 үлүшү айрым учурда коюлушун каалайт. Бирок, окуучулардын 6 үлүшү баанын эч кандай мааниси жок экендигин далилдешкен.

Анкетанын төртүнчү суроосу «Сиз «эң жакшы» баага жооп берген учурларыңызда мугалим төмөндөтүп койгон учурлар болгонбу?» Эгерде окуучулардын жарымы төмөндөтүп койгон учур болгон эмес дегенине карабастан, алардын 13 үлүшү айрым учурда баанын төмөн коюлушун жана ошондой эле окуучулардын 7 үлүшү баа жоопко жараша эмес, алардын тартибине жараша болуп калаарын көрсөтүштү. Демек, окуучулардын ой пикири кайсы бир дешгээлде беш баллдык баалоо системасынын субъективдүүлүгүн көрсөтөт.

Бешинчи маселе төмөндөгүдөй берилген: «Ата-энеңе кандай окуп жана кандай баа алып тургандыгыңды дайыма көрсөтүп турасыңбы?» Анкетанын жыйынтыгы көрсөтүп тургандай окуучулардын 58 үлүшү бааларды ата-энеси күнүгө көрсөттөөрүн белгилешкени менен алардын 30 үлүшү алган бааларын анда-санда көрсөттөөрүн, ал эми 8 үлүшү таптакыр көрсөтпөөсүн билдиришти. Ошол эле алардын 4 үлүшү окуу жетишкендиктери ата-эне тарабынан текшерилбешин көрсөтүштү.

Анкетанын алтынчы бөлүгүндө: «Эң жаман» баа алганда кандай абалда болосуң? деген суроо коюлган. Анкетанын жыйынтыгында окуучулардын 46 үлүшү ыйлайм десе, 26 үлүшү кайгыраарын көрсөтүштү. Алардын 16 үлүшү убактылуу гана кайгыраарын белгилешсе, 12 үлүшү өзүнүн абалын аныктай албай коюшкан. Демек, окуучулардын көпчүлүгү «эң жаман» баа алганда ыйлайт жана кайгырат, натыйжада баа көпчүлүк окуучулар жабырланууга кабылышат.

Жетинчи маселе: «Сиз үчүн «3» деген баа кандай деп ойлойсуз?» деген суроону камтыган.

Окуучулардын 5 үлүшү жакшы баа деп эсептешсе, көпчүлүк бөлүгү, тактап айтканда 61 үлүшү орто баа деп эсептешкен. Ал эми 23 үлүшү жаман баа ойлошсо, алардын 11 үлүшү абдан жаман баа деп жыйынтык чыгарышкан. Анкетанын жыйынтыгы көрсөтүп тургандай «3» деген баа окуучуларда бирдей ассоциацияны пайда кылбайт экен.

Анкетанын сегизинчи суроосу төмөндөгүдөй формада берилген: «Окуу процессинде «1» баасын алып көрдүң беле?». Окуучулардын дээрлик көпчүлүгү, тактап айтканда 78 үлүшү «1» баасын таптакыр албаганын, ал эми 3 үлүшү айрым гана учурда алганын белгилешти. Окуучулардын 8 үлүшү «1» бааны үй тапшырма аткарбаган учурда коюлаарын, ал эми 10 үлүшү ал баа жүрүш-турушка гана байланыштуу деп эсептешет. Демек, башталгыч мектептерде «1» деген баанын, негизинен окуу процессинде коюлбашын, ошондой эле анын мааниси жана орду окуучулардын көпчүлүгү билбей тургандыгы аныкталды.

Анкетанын тогузунчу суроосу мектеп окуучуларын башка окуучуларга болгон сын көз-карашын аныктоо үчүн багытталып төмөндөгүдөй түзүлгөн: «Классыңарда окууда жетишпеген окуучулар барбы?». Анализдин жыйынтыгында, башталгыч мектеп окуучулардын ой-пикири боюнча 13 үлүшү жалаң «5»ке окушат, 53 үлүшү «4» жана «5»ке окушат. Окуучулардын пикири боюнча, алардын 20 үлүшү «3» жана «4»кө окушаарын, ал эми жалаң «3»кө окушкан окуучулар 8 үлүштү түзөт. Ошол эле учурда, классташтарынын болгону 6 үлүшү окуу процессинде жетише албайт деп эсептешет.

Анкетанын онунчу суроосу түздөн-түз баалоо системасы менен байланышта болуп төмөндөгүчө берилген: «Жаңы «7» баллдык шкала Сизге жагабы? Жаңы баалоо системасы жөнүндө кеңири маалыматка ээ болбогондугуна карабастан окуучулардын 29 үлүшү жаңы баалоо системасы жагаарын, 22

үлүшү абдан жагарын белгилешти. Алардын айрым гана бөлүгүнө, тактап айтканда 33 үлүшүнө жаңы баалоо системасы жакпасын, ал эми 16 үлүшү такыр жакпсын көрсөтүштү.

Демек, башталгыч мектептин мугалимдеринин жана окуучуларынын арасында жүргүзүлгөн анкета окуучулардын окуу жетишкендиктерин аныктоодо жаңы баалоо шкаласы зарыл экендиги көрсөттү.

Адабияттар:

1. Архангельский С.И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы. - М., 1980. - С. 114.
2. Бабанский Ю.К. Интенсификация учебного процесса обучения. - М.: Знание, 1984. - С. 96.
3. Беспалько В.П. Основы теории педагогических систем: Проблемы и методы психолого-педагогического обеспечения технических обучающих систем. - Воронеж, 1977. - С. 75.
4. Куприн М.Я. Педагогический контроль за знаниями, умениями и навыками учащихся. - Курган, 1962. - С. 27.
5. Тихонов И.И. Контроль усвоения, его организация и эффективность при программированном обучении. - М., 1967. - С. 59.
6. Педагогика. Уч. пособие / Под ред. П.И. Пидкасистого. - М., 1998г. - С.604.
7. Баранов С.П. Педагогика. - М, 1987. - С.30.
8. Подласый И.И. Педагогика: Учеб. для студентов вузов. - М., 1996. - С. 345.
9. Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Педагогический словарь - М.: Академия, 2000. - 176 с.
10. Перовский Е.И. Проверка и оценка знаний в средней школе. - М., 1958. - С. 32.
11. Симонов В.П. Педагогический менеджмент. - М., 1997. - С. 307.
12. Сияев Т.М. Проблемы педагогического контроля и пути ее решения / Вестник Иссыккульского государственного университета. - № 18. - 2007. с. 58- 76.
13. Современные средства оценивания результатов обучения /Под общ. Ред. В.П. Сергеевой.- М., 2005.- С. 116.